

duğu kaydedilmektedir. Süleyman b. Bilâl tercih edilen görüşe göre 172'de (788) Medine'de vefat etti. Bu tarih 177 (793) olarak da zikredilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *et-Tabakât*, V, 420; Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, IV, 4; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerîh ve't-ta'dîl*, IV, 103; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XI, 372-376; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, VII, 425-427; a.mlf., *Tezkiretü'l-huffâz*, I, 234; İbn Hacer, *Tehzîbü'l-Tehzîb*, IV, 175-176.

HASAN CİRİT

SÜLEYMAN b. CERİR

(سليمان بن جرير)

Süleymân b. Cerîr er-Rakkî ez-Zeydî
(ö. 187/803'ten sonra [?])

Zeydiyye'nin tâli fırkalarından
Süleymâniyye veya Cerîriyye'nin
kurucusu.

Rakkî nisbesi dikkate alınarak Fırat nehrinin Belh suyu ile birleştiği yere 10 km. uzaklıkta bulunan Rakka'da doğduğu tahmin edilmektedir. Bağdat'ta Yahyâ b. Hâlid el-Bermekî'nin huzurunda yürütülen kelâm münazaralarına katıldığı, özellikle İmâmiyye kelâmcılarından Hişâm b. Hakem'le imâmet hakkında, Mu'tezile'ye Dirâr b. Amr ve İbâziyye'den Abdullah b. Yezîd ile değişik kelâm konularında tartışmalar yaptığı bilinmektedir (*El²* [İng.], IX, 824). Bu bilgilere dayanarak onun Halife Hârûnürreşîd döneminde yaşadığı ve hayatının büyük bölümünü Bağdat'ta geçirdiği söylenebilir (*Mu'cemûl tabakâti'l-mütekellimîn*, I, 308-309). Zeydiyye'ye mensup olmakla birlikte bu ekole aykırı bazı düşünceleri benimsemesi sebebiyle kaynakların büyük bir kısmında Süleymâniyye, bazılarında Cerîriyye diye anılan tâli fırkanın kurucusu olarak kaydedilmiştir. Nevbahtî kendisinden söz ettiği halde ekolünün ismine temas etmemiştir (*Fıraku's-Şî'a*, s. 9, 55-57). Hocaları, öğrencileri ve hayatı hakkında yeterli bilgi bulunmayan Süleyman b. Cerîr'in 187 (803) yılından sonra öldüğü tahmin edilmektedir.

Süleyman b. Cerîr'in günümüze ulaşan herhangi bir eseri bilinmediği için görüşleri genellikle Ebû'l-Hasan el-Eş'arî, Abdülkâhîr el-Bağdâdî, Şehfûr b. Tâhîr el-İsferâyînî, Ebû'l-Muîn en-Nesevî ve Şehristânî gibi Sünnî müellifleriyle Ebû'l-Hüseyn el-Hayyât ve Kâdî Abdülcebbâr gibi Mu'tezile âlimlerinin nakillerinden öğrenilmektedir. Bu nakillerde ona atfedilen görüşler şöylece özetlenebilir: Allah insanı bütün ihtiyarî fiilleri için geçerli olan bir

güçle (istitâat) donatmıştır. Allah âlimdir, ancak O'nun ilmi ne kendisidir ne de gayridir. Hayat, kudret, sem', basar gibi sıfatlar da böyledir (Eş'arî, s. 64, 68, 70, 71-72, 73). Allah'ın sıfatları vücûd, adem veya hudûs, kıdem gibi özelliklerle nitelenmiş değildir (Kâdî Abdülcebbâr, *Şerhu'l-Uşûli'l-hamse*, s. 183). İbn Cerîr'in düşüncelerinde istikrarsızlık görülmektedir. Eş'arî'nin nakline göre Allah'ın sıfatları hakkındaki bazı görüşleri zamanla değişmiş, ayrıca istitâatin cismin bir parçası olduğunu ve onunla birlikte bulunduğunu iddia etmiştir (*Ma-kâlât*, s. 171, 306, 514, 522). Süleyman b. Cerîr'e göre imâmet halk arasında şûra ile gerçekleşir, hatta müslümanlardan hayırlı iki kişinin akdiyle de oluşabilir. Hz. Peygamber'den sonra imâmete en lâıyk olan kişi Hz. Ali'dir; bununla birlikte daha az üstün olan birinin imam seçilmesi mümkündür. Bu sebeple Süleyman b. Cerîr, Hz. Ebû Bekir ile Hz. Ömer'in imâmetini kabul etmekte, fakat onları seçenlerin fıska varmayan bir hataya düştüğünü belirtmektedir. Ebû Bekir ile Ömer'i tekfir eden Cârüdiyye'yi ise küfre girmiş saymaktadır (Nesevî, II, 896; Şehristânî, s. 162-163). Ayrıca ilk iki halifenin hilâfeti kabul etmekle hataya düşmediklerini, sadece Hz. Ali'ye biat etmemek suretiyle en uygun olanı terkettiklerini söylemektedir. Kendisinin Ehl-i sünnet tarafından tekfir edilmesine sebep olan Hz. Osman'ı tekfir edişini ise onun döneminde cereyan eden olaylara bağlamaktadır. Hz. Ali'nin hiçbir zaman dalâlete düşmediğini ve âdil bir ta-nıklığın onu sapıklıkla suçlamadığını belirten Süleyman b. Cerîr (Eş'arî, s. 68; İsferâyînî, s. 17; Watt, s. 205-206) Âişe, Zübeyr ve Talha'nın Ali'ye karşı çıkmaları sebebiyle küfre girdiklerini iddia etmekte, Râfîzîler'in de bedâ' ve takıyye inançları yüzünden hak yoldan saptıklarını söylemektedir (Şehristânî, s. 163).

Mu'tezile kelâmının zaman içinde gelişip Şîa tarafından benimsenmesi Süleyman b. Cerîr ekolünün devam etmesine engel olmuştur. Nitekim Rakka'nın güneydoğusunda bulunan Anât'ta kendisine tâbi bir topluluğu Ca'fer b. Mübeşşir vasiyetiyle Mu'tezile'ye geçtiği belirtilmektedir (Hayyât, s. 89). Eş'arî, Süleyman b. Cerîr'in istitâatle ilgili görüşünü onun bir kitabından naklettiğini belirtmektedir (*Ma-kâlât*, s. 73). Yine Eş'arî'nin, Süleyman b. Cerîr'i İbn Küllâb ile bir arada zikretmesine dayanılarak aralarında bazı fikrî paralelliklerin bulunduğu da kabul edilir (Watt, s. 357).

BİBLİYOGRAFYA :

Hayyât, *el-İntişâr* (nşr. H. S. Nyberg), Kahire 1344/1925, s. 89, 201, 236; Nevbahtî, *Fıraku's-Şî'a*, s. 9, 55-57; Eş'arî, *Ma-kâlât* (Ritter), s. 64, 68, 70, 71-72, 73, 171, 306, 514, 522, 559-560, 582, 586; Kâdî Abdülcebbâr, *el-Muğnî*, VI/2, s. 5; VIII, 334; a.mlf., *Şerhu'l-Uşûli'l-hamse*, Kahire 1408/1988, s. 183; Abdülkâhîr el-Bağdâdî, *el-Farq beyne'l-fırak*, Beyrut 1977, s. 23-24; İsferâyînî, *et-Tebşîr* (Kevserî), s. 17; Nesevî, *Tebşîratü'l-edille* (Salamé), II, 896; Şehristânî, *el-Milel ve'n-nihâl* (nşr. Abdüllatîf Muhammed el-Abd), Kahire 1977, s. 162-164; İbn Hacer el-Askalânî, *Lisânü'l-Mizân* (nşr. M. Abdurrahman el-Mar'aşî), Beyrut 1416/1996, III, 361; W. Montgomery Watt, *İslâm Düşüncesinin Teşekkülü Devri* (trc. Ethem Ruhi Fığlalı), Ankara 1981, s. 204, 205-206, 207, 326, 357; Şerîf Yahyâ el-Emin, *Mu'cemûl'l-fıraki'l-İslâmiyye*, Beyrut 1406/1986, s. 81-82, 135-136; M. Takî et-Tüsterî, *Kâmûsü'r-ricâl*, Kum 1414, V, 244-245; Ca'fer es-Sübhânî, *Buhûş fî'l-milel ve'n-nihâl*, Kum 1416, VII, 454; *Mu'cemûl tabakâti'l-mütekellimîn*, Kum 1424/1382, I, 308-309; W. Madelung, "Sulaymân b. Djarîr al-Rakkî", *El²* (İng.), IX, 824; M. Hüseyin Rûhânî, "Cerîriyye", *DMT*, V, 348.

MUHAMMED ARUÇI

SÜLEYMAN ÇELEBİ, Dede

(ö. 825/1422)

Türkçe kaleme alınmış
mevlidlerin ilki ve en meşhurları olan
Vesiletü'n-necât'ın müellifi
(bk. MEVLİD).

SÜLEYMAN ÇELEBİ, Emîr

(ö. 813/1411)

Fetret dönemi Osmanlı şehzadesi.

Yıldırım Bayezid'in Ertuğrul Çelebi'den sonra doğan ikinci oğludur. Bazı Batı kaynaklarında Fetret dönemindeki hükümdarlığı sebebiyle Osmanlı padişahları arasında sayılarak I. Süleyman diye anılır. Hayatının ilk yılları hakkında fazla bilgi yoktur. Tarihî kayıtlar ondan ilk defa, Yıldırım Bayezid'in 1389-1390 kışında gerçekleştiren Batı Anadolu seferinden sonra Balat ve Ayasuluk limanlarını kontrol eden Aydın ilinin idarecisi diye bahseder. Nicolae Iorga, Süleyman'ın bu göreve tayin edilmeden önce Kuzey Rumeli'nin beyi olduğunu belirtir. Bu muhtemelen 1387-1388 kışından 1389 ilkbaharına kadar Çandarlı Ali Paşa kumandasındaki Osmanlı ordusunun Bulgaristan'ın kuzeydoğusunun fet-hini tamamlaması hadisesiyle bağlantılıdır. Süleyman Çelebi'nin 1393'te Bulgar Çarlığı'nın merkezi Tırnova'yı fethetmesinden (Jorga, s. 253) Osmanlı kaynaklarında söz edilmez. Bazı kroniklerde ona 794'te (1392) Sivas'ın, ertesi yıl Kastamonu yöre-

sinin idaresinin verildiği belirtilirse de bunlar olayların karıştırılmasından kaynaklanmıştır (Neşrî, I, 321, 323). 1396'da Niğbolu Savaşı'na katıldığı anlaşılan Süleyman Çelebi'nin Amasya'nın alınmasından sonra babası Yıldırım Bayezid tarafından bir orduyla 800 (1398) yazında Sivas'a gönderildiği ve bölgeyi kontrol etmeye çalışan Akkoyunlu Karayülük Osman Bey'i yenilgiye uğratarak Sivas ilinin idarecisi olduğu bilinmektedir (Yücel, s. 161). Bu savaş esnasında Bavyeralı seyyah Schiltberger de Süleyman Çelebi ile birlikte bulundu (*Türkler ve Tatarlar Arasında*, s. 52-59). Ancak Süleyman Çelebi Sivas'ta uzun süre kalmadı. Muhtemelen 1400'de ağabeyi Ertuğrul Çelebi'nin vefatıyla Aydın, Saruhan ve Karesi bölgesinin idareciliğine getirildi. Kısa bir süre sonra gerçekleşen Ankara Savaşı'na emrindeki Saruhan, Aydın ve Karesi askerleriyle birlikte katıldı.

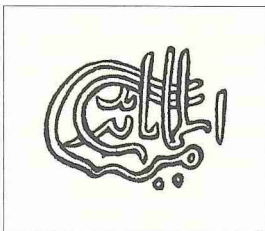
Bazı rivayetlere göre Ankara Savaşı sırasında diğer kardeşleriyle beraber babası Yıldırım Bayezid'e Timur ordusuna âni bir baskın yapma teklifinde bulunduydu da bu kabul görmedi. Osmanlılar açısından savaşın kötüye gitmesi üzerine subaşı Eyne Bey, Çandarlı Ali Paşa, yeniçeri ağası Hasan Ağa, Kara Timurtaş Paşa ve Evrenos Bey gibi Osmanlı ümerâsı Süleyman Çelebi'yi savaş meydanından hızla uzaklaştırdı. Önce Bursa'ya giden Süleyman Çelebi, Timur'un torunu Muhammed Sultan'ın onu yakalamak için harekete geçtiğini duyunca küçük yaşta olan kardeşi Kasım Çelebi, kız kardeşi Fatma Sultan ve hazineden götürüldüğü kadarını yanına alarak 20 Ağustos 1402'de Anadolu topraklarını terkedip Gelibolu'ya ulaştı (Schreiner, I, 634; Dennis, XXXIII [1967], s. 72-88). Burada bir süre Timur'un Anadolu harekâtını takip etti, Balkanlar'daki hareketlenmelerin etkisiyle 1404 yılı başına kadar Anadolu'ya geçemedi (Zachariadou, *Isl.*, LX [1983], s. 290-291). Bu sırada Eflak Bey'i Mircea, Tuna nehri boyunca sahip olduğu eski toprakları geri almış, Osmanlı vasalı olan Tebe Lordu Acciaiuoli, Venedik idaresindeki Atina'ya girmiş, Mora Despotu Theodoros Paleologos, Rodos şövalyelerinin yardımıyla İzdin (Zitouni = Lamia) ve Sa-

lona'yı (Amphissa) zaptetmişti. Süleyman Çelebi, Rumeli'de Osmanlı Devleti'nin dağılmadan varlığını sürdürebilmesi için Balkan devletleri, Bizans, Venedik ve Ceneviz gibi İtalyan şehir devletleriyle barış siyaseti izledi. 4 Eylül 1402 tarihinden önce Bizanslılar'a barış antlaşması teklif etmişti. Ancak Selânik'in 1403'te Bizanslılar'a verilmesi esnasında şehirde bulunan ve 1394-1429 yılları arasında Selânik tarihi konusunda *Logos Historikos* adlı bir eser kaleme alan Selânik Başpiskoposu Symeon onun, babası Bayezid'in yolundan giderek Selânik'i imparatora teslim etmek istemediğini belirtir (Balfour, s. 44). Ayrıca Symeon, antlaşmalara rağmen Selânik şehrinin askerî açıdan önemli olan Akropolis kısmının Osmanlılar'ın elinde kaldığını, bunun Manuel'in geri dönmesinin ardından teslim edildiğini ve bundan dolayı Selânik şehrinin gerçek kurtuluş tarihinin 17 Haziran (1403) olduğunu yazar. 20 Eylül 1402'de Süleyman Çelebi, İstanbul Pera'dadır ve barış teklifini yenilemektedir (Alexandrescu-Dersca, s. 138-140). 805 Rebûlevvelinde (Ekim 1402) Mircea'nın Tuna'da işgal ettiği toprakların Osmanlılar tarafından tanındığı ve bunun karşılığında onun Osmanlılar'a vergi yükümlülüğünü kabul ettiği, ilk antlaşmanın Niğbolu'da imzalandığı dikkati çeker. Bundan sonra kuzey sınırını güvence altına alan Süleyman Çelebi'nin durumu kabullenmeyerek Balkanlar'da eski Osmanlı statüsünü korumaya çalıştığı görülür. Kasım 1402'de Osmanlılar, Sırbistan'da Vuk ve Stefan Lazareviç'e, Evrenos Bey de Bodonitza markizliğine karşı akın düzenledi. Bununla birlikte Süleyman Çelebi barış arayışlarını sürdürmüştür. Nitekim Batı seyahatine çıkmış olan II. Manuel Paleologos ile barış yapmak için elçisini Venedik'e yolladı (Barker, s. 223). Bizans'la barış antlaşması Ocak ya da Şubat 1403'te ortak Bizans İmparatoru VIII. Ioannes Paleologos tarafından imzalandı. Bu antlaşma 9 Haziran 1403'te Batı seyahatinden dönen imparator II. Manuel tarafından da onaylandı. Bunun üzerine 17 Haziran'da Osmanlı kuvvetleri Selânik şehrinin Akropolis mevkiinden çekildi. Bu antlaşmaya sadece Bizans değil Nakşa Dukalığı, Sakız adası idarecisi, Cenova, Venedik, Rodos şövalyeleri, Sırp Despotu Stefan Lazareviç ve Bodonitza Markizliği de katıldı (Dennis, XXXIII [1967], s. 72-88). Antlaşma ile Selânik ve Halkidi kıyı şeridiyle birlikte Vardar ırmağına kadar olan yerler, Marmara denizinden Karadeniz'deki Mesembria'ya (Misivri) uzanan sahil toprakları Bizanslılar'a terkedildi. Ayrıca

Bizanslılar daha önce Osmanlılar'a ödedikleri bütün haraçlardan muaf oldu, Bizanslı esirler serbest bırakıldı. Stefan Lazareviç, Bizans döneminde sahip olduğu topraklarını korudu, ancak Osmanlı Devleti'ne askerî destek ve yıllık haraç vermeyi sürdürdü. Cenovalılar, Karadeniz'deki kolonileri için Osmanlı Devleti'ne ödedikleri ticarî haraçlardan muaf tutuldu. Aynı şey Sakız'daki Cenevizliler için de geçerlidir. Nakşa Dukalığı da Batı Anadolu limanları için haraç ödemeyecekti. Bodonitza markizi ise Yıldırım Bayezid devrinde kabul ettiği yükümlülüklerini Süleyman Çelebi'ye karşı da yerine getirecekti. Bunun yanı sıra Süleyman Çelebi eskiden verilmiş ticarî imtiyazları teyit ettiğini, ticaretin güvenirle yürütüleceğini, buğday ihracatı yasağının kaldırıldığını ve Batı ittifakının izni olmadan donanmasını Çanakale Boğazı'ndan hareket ettirmeyeceğini kabul etti (Zachariadou, *Isl.*, LX [1983], s. 276-283).

Bu antlaşma Süleyman Çelebi'nin öldüğü Şubat 1411'e kadar korundu. Bununla birlikte 1407 Mart ve Nisan aylarında Osmanlı vasalı olan Kefalonya yöneticisi Tocco ile bölgede yerel Arnavut beyi olan Paul Shpata arasında Angelokastro ve İnebahtı (Lepanto) konusunda çıkan anlaşmazlıkta Evrenos Bey'in oğlu Barak Bey, Angelokastro'yu aldı (*Cronaca dei Tocco di Cefalonia*, s. 256) ve Spata 27 Mayıs 1407'den önce İnebahtı'yı Süleyman Çelebi'ye teslim etti. Ayrıca Kasım 1408'de Osmanlılar'a yıllık haraç vermekte olan Patra'nın Venedikliler'e teslim edilmesi Osmanlı-Venedik ilişkilerinin gerginleşmesine, bazı Venedikli tüccarların Osmanlılar tarafından cezalandırılmasına yol açtı. Ancak Süleyman Çelebi, Venedik'le barışı sürdürmek istediğinden 1409 yılının Haziran ayında Patra ve İnebahtı için Venedikliler'den yıllık haraç alma karşılığı yeni bir antlaşma imzaladı.

Osmanlı Devleti'nin Anadolu topraklarında Süleyman Çelebi, Timur'un hâkimiyetini kabul etti. Bunun üzerine İzmir kuşatması esnasında (6 Cemâziyelevvel – 10 Cemâziyelâhır 805 / 2 Aralık 1402 – 5 Ocak 1403) Timur, Boğaz'ın öte yakasındaki topraklar (Rumeli) üzerinde Süleyman Çelebi'nin hâkimiyetini gösteren bir yarlık verdi (Şerafeddin, s. 417-431). Süleyman Çelebi, 1403 antlaşmasıyla Rumeli'de Osmanlı Devleti'nin bir bakıma varlığını sağlayıp gayri müslim komşularıyla iyi ilişkiler kurduktan sonra Anadolu'daki olaylarla ilgilenmeye başladı. Çelebi Mehmed, Ankara Savaşı'nı takip eden ilk yıllarda büyük kardeşi Süleyman Çelebi'nin saltanat konu-

Emir
Süleyman
Çelebi'nin
mührü

sundaki hakkını kabul etmişti (*Anonim Osmanlı Kroniği*, s. 57). Ancak kardeşi İsmâ'ya Anadolu'da kendi otoritesini kabul ettirmeye uğraşıyordu. İsmâ Çelebi ise 1402 yılının Kasım ayından itibaren Boğazlar'ın Anadolu yakasında kalan Marmara bölgesinin hâkimi durumundaydı. 24 Mart 1403'te Venedik Senatosu, Rumeli'de Süleyman Çelebi'ye elçi gönderirken Turchia'ya da (Anadolu) İsmâ Çelebi'ye buranın hâkimi olduğundan ayrıca elçi yollamıştı. İstanbul Pera'daki Ceneviz idaresi 19 Mart 1403'te İsmâ Çelebi'ye giden elçinin masraflarını ödedi. Aynı şekilde Cenevizliler, Turchia üzerine hükmeden Mehmed'e elçiler yollamayı ihmal etmediler. İsmâ ve Mehmed Çelebi'ye Ağustos 1403 tarihine kadar Ceneviz'den sık sık elçiler gönderilmesi adı geçen kişilerin Anadolu'nun belli bölgelerinde kendi hâkimiyetlerini kurduklarını gösterir (Zachariadou, *Isl*, LX [1983], s. 283-284).

Timur'un 1403 yılının başında Karaman'dan Erzincan'a doğru geri çekilmesiyle Batı Anadolu'da özellikle Bitinya bölgesinde 1403 ilkbaharında İsmâ ile Mehmed arasında mücadele başladı. Çelebi Mehmed, İsmâ Çelebi'yi Ulubat'ta yenip Bursa ve İzmit'i ele geçirdi, Saruhan ve Aydın beylikleri üzerine de sefer düzenledi. İsmâ Çelebi, Bizans İmparatoru'na sığınıp ağabeyi Süleyman'ın aracılığıyla Bizans imparatoru tarafından serbest bırakıldı ve öldüğü 1403 yılının Ağustos ayına kadar (Clavijo, s. 29; Zachariadou, *Isl*, LX [1983], s. 288) Anadolu'da mücadelesini sürdürdü (Neşri, s. 422-453). İsmâ Çelebi ile Süleyman Çelebi'nin birlikte hareket ettiklerini sadece Osmanlı kaynakları değil bazı Bizans kaynakları da doğrular. Kısa bir Bizans kroniğinde 1403 yılının Mart ayından Haziran ayına kadar İsmâ'nın Süleyman'la birlikte ortak rakibe karşı mücadele ettiği ve İsmâ'nın İmparator VII. İoannes tarafından kabul edildiği bildirilir (Schreiner, I, 113-114). Bazı araştırmacılar İsmâ Çelebi'nin Süleyman Çelebi tarafından öldürüldüğünü ileri sürer; ayrıca İsmâ Bey'in Mehmed Çelebi tarafından öldürüldüğüne dair bilgiler de vardır (Barker, s. 248-249; Filipovic, s. 5-131). Bununla birlikte XV. yüzyıl tarihçilerinden Enverî, Memlük tarihçisi İbn Hacer, Süleyman Çelebi'nin İsmâ'yı yakalatıp öldürttüğünü, Bizanslı tarihçi Laonikos Chalkokondyles ise İsmâ'nın Süleyman ile savaştığını ve onun tarafından esir alındığını belirtir.

Süleyman Çelebi, muhtemelen Çelebi Mehmed'in Bursa'yı ele geçirmesi üzerine Anadolu'ya geçerek Ramazan 806'da

(Mart 1404) Bursa'yı hâkimiyeti altına aldı. 22 Mart 1404'te İspanyol Clavijo, Trabzon'a seyahat ederken Karadeniz Ereğlisi'nin ve Samsun'un Süleyman Çelebi'nin yönetimi altında olduğunu zikreder (*Anadolu, Orta Asya ve Timur*, s. 64, 67). Hatta Ankara'nın onun kontrolü altında bulunduğunu, Cüneyd Bey'in yönettiği Aydın ilinin de ona tâbi olduğu anlaşılır. Çok kısa bir sürede Anadolu'nun büyük kısmını kontrolü altına alan Süleyman Çelebi'ye karşı kardeşi Çelebi Mehmed ciddi bir direniş gösteremedi. Osmanlı kaynakları Çelebi Mehmed'in bu dönemde Süleyman Çelebi'nin üstünlüğünü kabul ettiğini, "Emrem ve ulum ve ulu karındaşım, eğer atamız öldüyse kendileri sağ olsun, mübarek bâd dedi. Dahi pışkeşler ve armağanlar gönderdi" cümleleriyle açıklar (Oruç b. Âdil, s. 38; *Anonim Osmanlı Kroniği*, s. 57). Bunun üzerine Süleyman Çelebi 1404 yılının ikinci yarısıyla 1405 yazı arasındaki bir tarihte Rumeli'ye geri döndü. Dönmeden önce küçük kardeşi Kasım ve kız kardeşi Fatma'yı Anadolu'daki durumunu koruyabilmek amacıyla Bizans imparatoruna rehin olarak bıraktı. Onun Anadolu'ya ikinci gelişi 808 (1405) yaz mevsiminde gerçekleşti. Kardeşi Mûsâ Çelebi tarafından Rumeli'ye dönmeye zorlandığı 1410 yılının başlangıcına kadar yaklaşık beş yıl Anadolu'da kaldı. Bu süreçte Çelebi Mehmed ile sürekli mücadele halinde olmasına rağmen Anadolu'daki egemenliğini genişletti. Bundan dolayı onun için Venedikliler, 1406 yılında "Türkler'in sultanı" mânasında Musulmanum Çalabi Imperatorem Turchorum unvanını kullanırlar.

Süleyman Çelebi'nin 1405'ten 1410 yılına kadar Anadolu'daki mücadelesi büyük ölçüde Neşri'nin eserinden takip edilebilir. 1405'te Anadolu'ya geri dönen Süleyman Çelebi, Bursa'da devlet işlerinden uzakta rahat bir hayat sürmeye başladı. Evrenos Bey kumandasına asker verip Karamanoğlu'nun memleketine göndermeyi de ihmal etmedi (Neşri, II, 470-473). Onun Anadolu'ya gelmesinden rahatsızlık duyan Çelebi Mehmed, bu durumdan istifade ederek Karaman'da bulunan kardeşi Mûsâ'nın Rumeli'ye geçmesini sağladı (*a.g.e.*, II, 472-477). Mûsâ Çelebi 1406 yılı sonlarında deniz yoluyla Eflak'a geçti. Başlangıçta bu olayı önemsemeyen ve Bursa'da kalmakta ısrar eden Süleyman Çelebi, Rumeli'de Mûsâ Çelebi'nin başarılı olması karşısında Rumeli'ye geçmek zorunda kaldı. Lapseki ve Gelibolu yolu ile Edirne'ye geldi. Anadolu'da ise Karamanoğlu, Süleyman Çelebi'ye ait yerleri başta Sivrihisar olmak

üzere ele geçirmeye başladı. Çelebi Mehmed, Ankara ve Bursa'yı alıp burada tahata geçtiğinin işareti olarak 813 tarihli para bastırdı. Süleyman Çelebi, Mûsâ Çelebi ile Balkanlar'da giriştiği mücadelede 13 Şubat 1410'da Yanbolu'da yenilmesine rağmen daha sonra Mûsâ'yı Haziran 1410 tarihine kadar iki defa yenilgiye uğrattı. Ancak 22 Şevval 813'te (17 Şubat 1411) Edirne'ye âni bir baskın yapan Mûsâ Çelebi şehri aldı. Kaçarak İstanbul yönüne doğru giden Emîr Süleyman, Dügüncü köyünde yakalanıp katledildi. Naaşı Bursa'ya yollanarak I. Murad'ın türbesi yanına defnedildi. Süleyman Çelebi'nin 1395-1429 yılları arasında yaşayan Orhan adında bir oğlu vardır. Babasının, amcası Mûsâ tarafından öldürülmesinden sonra Bizans'a sığındı ve taht mücadelesine girişti. Ancak Sultan Mehmed tarafından Yenişehir-i Fenâr'da (Larissa) yakalanarak gözlerine mil çekilip Bursa'ya gönderildi (*a.g.e.*, II, 424-425). 1429 yılındaki büyük veba salgınında öldü ve Bursa'da Hudâvendigâr Türbesi'ne gömüldü.

Kaynaklarda Süleyman Çelebi savaşçı, güçlü, hoşgörülü, çok merhametli, iyi ve kerametli bir insan olarak nitelenir (Dukas, s. 121). Süleyman'ın gittiği her yerde otuz gün kaldığına ve cömertliğinden dolayı yiyeceğe muhtaç olanların bile zenginleştiğine vurgu yapılır (*a.g.e.*, s. 123). Enverî, Süleyman Çelebi'nin şair Ahmedî'yi koruduğunu, samimi dostluk ilişkisi kurduğunu, içki ve eğlence meclislerinde sürekli bir arada bulunduklarını yazar (*Fatih Devri Kaynaklarından Düstûnâme-i Enverî*, s. 42). Ahmedî *Cemşid ü Hurşid ve İskendernâme* adlı eserlerini ona sunmuştur. Dede Süleyman Çelebi mevlidi bu dönemde kaleme almıştır. Ayrıca şair Niyâzî, Hamzavî ve tıp eserleriyle meşhur hekim Hacı Paşa onun himaye ettiği ilim adamı ve edebiyatçılarıdır. Edirne'deki Eski cami'nin Süleyman Çelebi'nin Edirne'de ikamet ettiği sırada (805/1402-1403) temellerinin atıldığını hemen hemen bütün Osmanlı kronikleri kabul eder. Dukas, Süleyman Çelebi'nin Gelibolu'nun karşısında Lapseki'de Cenevizli bir asilzade olan Salgruzo de Negro'ya kale inşa ettirdiğini ve mimara çok para verdiğini belirtir. Süleyman Çelebi'nin kişiliğine yönelik bu olumlu ifadelerin yanı sıra olumsuz yönlerine de kaynaklarda yer verilir. Onun içkiye ve eğlenceye aşırı düşkünlüğü dönemin bütün tarihçilerince tekrarlanır. Chalkokondyles, Süleyman Çelebi'nin yemeklerden önce bile içtiğini ve akşama kadar tasadan uzak sohbet ederek ve dinlenerek vaktini geçiren

diğini belirtir (*Historiarum Demonstrationes*, I, 163). Bazı Osmanlı, Bizans ve Batı kaynaklarında meşrû hükümdar olarak zikredilirse de Fetret döneminin karışıklığı, kardeşlerinin her birinin bulundukları yerde kendilerini müstakil bey ilân etmeleri, Timurlu vesayeti gibi sebeplerle modern literatürde Osmanlı padişahları arasında sayılmaz.

BİBLİYOGRAFYA :

Ahmedî, *Dâstân ve Tevârh-i Âl-i Osmân* (nşr. Çiftçiöğlu N. Atsız, *Osmanlı Tarihleri I* içinde), İstanbul 1949, s. 23-25; *Fatih Devri Kaynaklarından Düstûmâme-i Enverî: Osmanlı Tarihi Kısmı (1299-1466)* (haz. Necdet Öztürk), İstanbul 2003, s. 42, ayrıca bk. hazırlayanın girişi, s. LXIV; Şerafeddin, *Zafername* (Urumbayev), s. 417-431; R. G. de Clavijo, *Anadolu, Orta Asya ve Timur* (trc. Ömer Rıza Doğrul, s. nşr. Kâmil Doruk), İstanbul 1993, s. 29-67; J. Schiltberger, *Türkler ve Tatarlar Arasında: 1394-1427* (trc. Turgut Akpınar), İstanbul 1997, s. 52-59; Dukas, *Istoria turco-bizantina* (ed. V. Grecu), Bucureşti 1958, s. 115-127; G. Sphrantzes, *Memorii: 1401-1477, în anexa, Pseudo-Phrantzes, Macarie Melissenos Cronica 1258-1481* (ed. V. Grecu), Bucureşti 1966, s. 4, 206; Âşıkpaşazâde, *Târih* (Giese), s. 59-72; L. Chalkokondyles, *Historiarum Demonstrationes* (ed. E. Darkó), Budapeştini 1922, I, 159-163; Oruç b. Âdil, *Tevârh-i Âl-i Osmân*, s. 37-38; Anonim *Tevârh-i Âl-i Osman* (nşr. F. Giese, haz. Nihat Azamat), İstanbul 1992, s. 37-40; Bihiştî Ahmed Sinan Çelebi, *Tevârh-i Âl-i Osmân*, British Museum, Add. Or., ms. 7869 (bundan çekilmiş bir nüsha için bk. Süleymaniye Ktp., Mikrofilm Arşivi, nr. 2764, vr. 55^{a-b}); Anonim *Osmanlı Kroniği: 1299-1512* (haz. Necdet Öztürk), İstanbul 2000, s. 42-57; 16. Asırda Yazılmış Grekçe Anonim *Osmanlı Tarihi: 1373-1512* (haz. Şerif Başta), Ankara 1973, s. 107-109; Neşrî, *Cihannümâ* (Unat), I, 321, 323-365; II, 422-487; Hadîdî, *Tevârh-i Âl-i Osmân* (haz. Necdet Öztürk), İstanbul 1991, s. 115-123; İbn Kemal, *Tevârh-i Âl-i Osmân*, IV, 187, 436-437; *Rûhî Târihi* (TTK Belgeler, XIV/18 [1992] içinde, tipkibasımı ile birlikte nşr. Yaşar Yücel – Halil Erdoğan Cengiz), s. 359-472, ayrıca bk. metin; Belfig, *Güldeste*, s. 40; M. Alexandrescu-Dersca, *La campagne de Timur en Anatolie*, Bucharest 1942, s. 138-140; Cüneyt Ölçer, *Yıldırım Bayezid'in Oğullarına Ait Akçe ve Mangırlar*, [baskı yeri ve tarihi yok]; J. W. Barker, *Manuel II Palaeologus (1391-1425): A Study in Late Byzantine Statesmanship*, New Brunswick 1969, s. 223-249; Yaşar Yücel, *Kadı Burhaneddin Ahmed ve Devleti (1344-1398)*, Ankara 1970, s. 161; Nedim Filipovic, *Princ Musa i Šejh Bedredin*, Sarajevo 1971, s. 5-131; Artuk, *İslâmî Sikeler Kataloğu*, II, 459-460; *Cronaca dei Tocco di Cefalonia* (ed. G. Schirò), Roma 1975, s. 256; P. Schreiner, *Die Byzantinischen Kleinchroniken*, Wien 1975, I, 113-114, 634; D. Balfour, *Politico-Historical Work of Symeon Achibishop of Thessalonica (1416/17 to 1429)*, Wien 1979, s. 44; P. Wittek, *Menteşe Beyliği* (trc. Orhan Şaik Gökyay), Ankara 1986, s. 82-83; a.mlf. – F. Taeschner, "Die Vezirfamilie der Gandarlyzade (14./15. Jhdt) und ihre Denkmäler", *Isl.*, XVIII (1929), s. 89-90; N. Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi* (trc. N. Lüfer Epçeli), İstanbul 2005, s. 253-278; Şevkiye

İnalıcık, "İbn Hacer'de Osmanlılara Dair Haberler", *DTCFD*, VI/3 (1948), s. 193; G. T. Dennis, "The Byzantine-Turkish Treaty of 1403", *Orientalia Christiana Periodica*, XXXIII, Roma 1967, s. 72-88; E. A. Zachariadou, "Ertugrul Bey il sovrano di Teologo (Efeso)", *Atti della Società ligure di storia patria*, LXXIX, Genova 1965, s. 157, 161; a.mlf., "Süleyman Çelebi in Rumeli and the Ottoman Choronicles", *Isl.*, LX (1983), s. 271-296; M. T. Gökbilgin, "Süleyman Çelebi", *İA*, XI, 179-181.

LEVENT KAYAPINAR

SÜLEYMAN EFENDİ, Adanalı

Nusayrîler'in
gizli inanç ve ibadetlerini ifşa
ve tenkit etmek amacıyla
kaleme aldığı
el-Bâkûretî's-Süleymâniyye adlı
eseriyle tanınan müellif
(ö. 1863 [?])

(bk. el-BÂKÛRETÜ's-SÜLEYMÂNİYYE).

SÜLEYMAN EFENDİ, İzzî

(bk. İZZÎ SÜLEYMAN EFENDİ).

SÜLEYMAN FÂİK EFENDİ

(1784-1838)

Divan şairi ve biyografi yazarı.

1198 Saferinin ortalarında (Ocak 1784) Sakız'da doğdu. Babası Sakız muhassılı ve daha sonra Kıbrıs muhassılığından mâzul, Tunuslu Abdullah'ın oğlu Hacı Hâfız Ali Ağa'dır. Hayatı hakkında geniş bilgi, başta kaleme aldığı *Mecmûa*'da otobiyografik bilgiler verdiği "Rûznâmçe-i Hâl ve Tarîkimiz" başlıklı kısım olmak üzere bu esere dayanan Sadettin Nüzhet Ergun'un *Türk Şairleri* ile (III, 1409-1414) İbnülemin Mahmud Kemal'in *Son Asır Türk Şairleri*'nde (I, 533-539) mevcuttur. Fatîm Efendi'nin *Tezkire*'sinde ve *Sicill-i Osmânî*'de de hayatıyla ilgili bilgiler özetlenmektedir. Annesinin gördüğü bir rüya üzerine Süleyman adı verilen şair iki yaşından sonra babasıyla birlikte İstanbul'a gitti. Reisülkurrâ Sâlih Efendi'den Kur'an-ı Kerim öğrendi. Bosnalı Abdürrahim Efendi'den sülüs ve nesih hatlarını meşketti. Gürcü Osman Efendi'den Farsça, İslâm Efendi'den Arapça okudu. Cemâziyelevvel 1211'de (Kasım 1796) Sadâret Mektûbî Kalemi'ne girdi. Osmanlı Devleti'nin muhtelif şehirlerinde çeşitli memuriyetlerde bulundu. Maliye tezkirciliği, esham mukâatacılığı, sadâret mektupçuluğu, Haremeyn muha-

sebeciliği ve rûznâmecilik yaptı. Cerîde nâzırı ve aynı zamanda cizye muhasebecisi iken 9 Muharrem 1254'te (4 Nisan 1838) vefat etti. Ölüm yılının Fatîm tezkiresinde 1253 (1837) olarak kaydedilmesi doğru değildir. Kabri Rumelihisarı Mezarlığı'ndadır. *Mecmûa*'sından (s. 7) Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhi Seyyid Abdülbâkî Nâsır De'den sikke giydiği öğrenilmektedir.

Müstakimzâde, Süleyman Efendi'nin "Fâik" mahlasıyla yazdığı şiirlerin övgüye lâ-yık görülmeyeceğini söyler (*Tuhfe*, s. 25). Fatîm ise inşâ ilmine âşina bir kâtip olduğunu ve bir miktar şiirinin bulunduğunu kaydeder (*Tezkire*, s. 316). Mehmed Süreyyâ doğruluğu seven, mahir bir şair olduğunu belirtir (*Sicill-i Osmânî*, III, 98). İbnülemin Mahmud Kemal de Fatîm'in *Tezkire*'sinde yer alan "ta'n edelim" redifli gazelinin herkese, her şeye ta'netmek itiyadında olduğuna delil teşkil ettiğine dikkat çeker (*Son Asır Türk Şairleri*, I, 536). Sadettin Nüzhet Ergun ise şairin daha çok eleştiriye meyilli karakterini öne çıkaran İbnülemin Mahmud Kemal'in bu değerli şahsiyetin asıl önemli tarafını gösteremediğini söyler. Ayrıca Süleyman Fâik'in kudretli bir şair ve kudretli bir nâzım olmadığını, şiiri bir sanat değil eğlence olarak telakki ettiğini, gelişigüzel manzumeler kaleme aldığını, eserlerinde rastlanan fahriyelerin bütün divan şairlerinde görüldüğünü, belli bir kimseyi kastetmeyerek yazdığı hicviyelerin de ona has olmadığını kaydettikten sonra en meşhur eserinin *Mecmûa*'sı olduğunu belirtir (*Türk Şairleri*, III, 1410-1411).

Eserleri. 1. *Mecmûa*. 1815 yılında tamamlanmış ve görüşler olmakla birlikte bu tarihten sonraki olaylara atıfların bulunması sebebiyle daha geç bir tarihte tamamlanmış tahmin edilmektedir (Müstakimzâde, *Devhatü'l-meşâyih*, nesredenin girişi, I, 77). Fatîm Efendi tarafından *Kenzü'l-hakâyık* adı verilen ve İbnülemin tarafından "erbâb-ı merak mecmûası" olarak nitelendirilen (*Son Asır Türk Şairleri*, I, 536) eserde önce bazı şairlerden seçme şiirler yazılmış olup ardından dinî, ahlâkî, felsefî ve tasavvufî bahisler gelir. Daha sonra Sünbülzâde Vehbî, Şeyh Galib, Nâbî, İsmâil Rüşvî Ankaravî, Hâlet Efendi, İzzet Molla, Bâkî, Nef'î, Fuzulî gibi şairlere ait bilgi verilir. Ayrıca XIX. yüzyılda yetişmiş müşikişinas, zâkir, meddah gibi zümreler hakkında bazı notlar tesbit edilmiş, bunların bir kısmı Süleyman Fâik'in kendi hayatına dair verdiği otobiyografik bilgilerle birlikte Sadettin Nüzhet Ergun tarafından nak-